

ПОЛІТОЛОГІЯ

УДК 321.02:005.61

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i31.1008>**Л. В. Абизова**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9260-2126>

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»**Г. Д. Ємельяненко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4309-8047>

доктор філософських наук,

професор кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»**В. В. Степанов**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2616-1462>

кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії, історії та соціально-гуманітарних дисциплін
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ПРОБЛЕМА РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Необхідність ефективної і результативної політики, критерієм якої є прагматичність, системність і наступність політичних дій, їх відповідність перспективному проєкту законодавчих, економічних та правових реформ, геополітичним інтересам держави, актуалізує науковий аналіз структури і механізму політичної діяльності. Раціоналізація політичної діяльності в сучасній українській державі уможливить планування і прогнозування політичних процесів, виключення елементу некомпетентності і випадковості в політичній діяльності, мінімізацію політичної упередженості. Серед низки факторів, які впливають на стратегію розвитку суспільства і детермінують політичну діяльність, виокремлюють політичні потреби та інтереси, політичні цілі, політичні рішення і політичну відповідальність. Саме вони є структурними елементами системи політичної діяльності і потребують наукової рефлексії. Таким чином, актуальність проблеми раціоналізації політичної діяльності зумовлена потребами практичної політики і розвитком політичної науки.

Аналіз останніх досліджень. Аспекти окресленої проблеми, яка є комплексною, активно досліджувалися в межах як політичної психології (політичний біхевіоризм), так і політології. Класифікація політичних дій була розроблена М. Вебером. Вплив політичної культури на політичну поведінку і політичну діяльність проаналізовано

в працях Г. Алмонда, Д. Істона, А. Гоулднера, Дж. Девіса, С. Ліпсета [2; 5; 9]. Взаємозв'язок соціально-політичних умов, інтересів і дій соціальних груп був предметом вивчення С. Верби та Ф. Гринстайна. Специфіку і типологію політичних інтересів ретельно досліджено у доробках таких вітчизняних авторів, як Ф. Кирилук, М. Михальченко, Л. Радченко, М. Гетьманчук, І. Кудря [4; 6; 7; 8]. Наше завдання полягає у такому: використовуючи наявну методологічну і фактологічну базу, виявити і проаналізувати можливу кореляцію між мотивацією, інтересами та діями суб'єктів політики і чинниками середовища, своєрідним «контекстом» епохи, окреслити можливі механізми і наслідки реалізації політичної діяльності.

Формулювання цілей статті. Предметом аналізу цієї роботи є формалізація політичної діяльності, метою – виокремлення і дослідження її структури та механізму реалізації.

Виклад основного матеріалу. Політична діяльність – це сукупність політично значущих дій, що здійснюється суб'єктом (суспільством, групою, особою) у політичній сфері, переслідує певну політичну мету і використовує для її досягнення різні шляхи і способи. Політична діяльність має на меті цілеспрямоване регулювання і перетворення суспільного середовища за допомогою чинника влади [7]. Схема політичної діяльності включає такі складники: зовнішнє середовище, що посиляє стимули суб'єкту поведінки; потреби індивіда або групи, що бере участь у діяльності; мотиви, якими керується суб'єкт; установки, цінності, орієнта-

ції, переконання і цілі суб'єкта; особистісні особливості стилю ухвалення рішень, стилю міжособистісних стосунків суб'єкта; власне дії і вчинки; зворотний зв'язок між поведінкою й умовами, що її сформували [3, с. 98–99].

Політична діяльність детермінується низкою обставин та виявляється як об'єктивна і суб'єктивна детермінація. Об'єктивна детермінація політичної діяльності і політичних відносин (своєрідний соціально-політичний екстерналізм) ґрунтується на специфіці зовнішнього середовища, що посиляє стимули суб'єкту дії. Це особливості політичної системи держави, роль і місце суб'єкта політичної діяльності в цій системі, взаємодія суб'єкта і системи, загальний політичний контекст, конкретні політичні події. Д. Істон виокремив такі ситуаційні фактори, які мають об'єктивний характер і можуть не усвідомлюватися суб'єктами політичної дії, як фізичне, органічне і соціальне середовище. Фізичне і соціальне середовище, маючи об'єктивний характер, впливає на учасників політичного процесу і може бути або його каталізатором, або гальмом. Відомий американський дослідник демократії С. Ліпсет наголошував на безпосередній залежності між рівнем соціально-економічного розвитку як об'єктивним чинником і становленням демократичного режиму [9].

Суб'єктивна детермінація політичної діяльності, соціально-політичний інтерналізм – це сукупність потреб, інтересів, політичних орієнтацій і цілей суб'єктів політики, адже в її реалізації беруть участь люди, що обирають різні шляхи і способи її здійснення (відповідно до свого положення, знань, здібностей, внутрішнього світу). Для з'ясування впливу внутрішньоособистісних чинників на дії суб'єктів політики досить згадати ієрархічну класифікацію потреб, запропоновану американським психологом А. Маслоу: потреби матеріального існування, потреба у безпеці, потреба в любові, потреба в самореалізації, потреба в самоактуалізації. Низка сучасних дослідників потреб, дещо спрощуючи запропоновану схему, дійшли висновку, що разом з іноді маніакально вираженою потребою стати депутатом, міністром або президентом, що, на щастя, трапляється нечасто, у політиці діють звичайні людські потреби – матеріальні і постматеріальні. До перших ми зарахували потреби, пов'язані з володінням (майном, благами тощо), до других – потреби самореалізації і самоактуалізації, які спонукають суб'єктів до участі в політичному процесі. Так, наприклад, рішення займатися політикою ухвалюється різними політиками під впливом різних прагнень (від щирого бажання послужити народу і державі до непереборного бажання перебратися з периферії в столицю, отримати депутатську недоторканність та доступ до бюджетних коштів).

Потреби формують інтереси. Політичний інтерес визначає дії суб'єктів політики залежно від можливості рішення того або іншого політичного завдання, постановки і досягнення політичної мети. Політичний інтерес є вирішальним мотивом, що мобілізує суб'єкта політики боротися за збереження або зміну дійсних умов, визначає форми його політичної активності. «Інтереси характеризують суб'єкта політики як дієву силу, що прагне закріпити своє панування над конкретними політичними умовами і забезпечити реалізацію потреб його функціонування і розвитку» [8, с. 90]. Отже, політичне життя загалом, наявні в ньому закономірності опосередковуються політичними інтересами. Виникнення політичного інтересу означає, що положення суб'єкта політики породжує у нього певну політичну мету і вимагає від нього дій для їх досягнення. Говорячи про види політичного інтересу, необхідно зазначити, що в науковій літературі розрізняють політичний інтерес у широкому і вузькому значенні слова. У широкому розумінні політичний інтерес є усвідомленням об'єктивних можливостей реалізації суспільством або групами своїх специфічних інтересів за допомогою політичної влади. У вузькому значенні політичний інтерес є усвідомленням суб'єктами об'єктивної можливості участі у здійсненні політичної влади. Політичні інтереси класифікуються за мірою загальності (особисті і групові), за сферою функціонування (внутрішньополітичні і зовнішньополітичні), за спрямованістю (національні і державні), за можливістю здійснення (реальні й уявні).

З урахуванням ієрархії впливу політичних інтересів на політичну діяльність необхідно зафіксувати такі їх види: загальнодержавні, або загальнонаціональні (як правило, містять об'єднувальний елемент, виражають потребу держави в зміцненні міжнародних позицій, розвитку економіки, культури, прав людини тощо); інтереси політичних груп (диференціюють політичну сферу, задають багатовекторний характер її розвитку, призводять до конкуренції в політиці, виражають політичні прагнення, цілі, завдання тієї або іншої політичної групи: партії, парламентської фракції, лобістської групи, громадської або релігійно-політичної організації); інтереси окремих політичних лідерів (виражають особисте ставлення політика до цілей і завдань політичної діяльності, міру «харизматичності» в діяльності політика, характеризують індивідуальне політичне мислення і поведінку лідера); міждержавні політичні інтереси (між двома державами, блоками держав, передбачають прагнення до інтеграції державно-національних інтересів країн для встановлення взаємовигідних відносин).

Сформований політичний інтерес перетворюється на мету діяльності. Суб'єкт політичної

діяльності має різноманітні цілі, розташовані в певній ієрархії супідрядності, але завжди може бути виокремлена провідна мета, що є головним орієнтиром діяльності суб'єкта, підпорядковує собі його думки і дії. У політичній сфері такою метою є влада.

Рух до кінцевої мети залежить від успішної реалізації поточних обслуговувальних цілей, від уміння діяти в конкретних ситуаціях. Тому можна розділити цілі політичної діяльності на стратегічні і тактичні, при цьому тактичні цілі є завданнями, що виникають у поточній діяльності, успішно вирішуючи які, суб'єкт може просуватися до головної стратегічної мети. Така або інша політична ситуація припускає різні шляхи реалізації політичних цілей, більш чітко актуалізує деякі з них. Водночас у політичній ситуації особливим чином узгоджуються або протиставляються політичні інтереси, що призводить до коригування цілей. Суб'єкт політичної діяльності в конкретній ситуації може реалізувати одну, дві або набір цілей. Виникає так зване «дерево цілей», у якому суб'єкт обирає найбільш можливі до реалізації в цій ситуації.

Порівняно відкритою для спостереження системою узгодження політичних інтересів є вищий законодавчий орган – парламент. Інтереси лідерів, політичних груп, держави, міжнародні інтереси проходять складний процес узгодження, результатом якого постає парламентське рішення, зрештою – політичний вибір. Найбільш стандартним є процес узгодження групових і загальнодержавних інтересів. У парламентській системі загальнодержавний інтерес є реалізацією інтересу парламентської більшості шляхом голосування, тому виявлення загальнодержавного інтересу зводиться до узгодження інтересів більшості груп. Прикладом може слугувати той факт, що голосування парламентської більшості фракції «Слуга народу» у Верховній Раді IX скликання демонструє повну солідарність із президентськими й урядовими рішеннями, а це створює потенційну небезпеку бюрократичного корпоративізму як механізму тиску на опонентів і союзників, обеззброюючи одних і роблячи лояльними інших.

Найбільш складний момент узгодження – це узгодження інтересів і цілей лідерів, проблема узгодження офіційних і особистих цілей і інтересів. Це саме той момент політичних відносин, коли в процесі вибору суб'єктивне може переважати над об'єктивним, коли величезного значення набувають соціально-психологічні характеристики лідера, адже політичні лідери «готові обговорювати з народом свої рішення, але не готові віддати свою владу» [3, с. 209]. Політична мета містить у собі поєднання офіційного й особистого, явного і прихованого. Положення лідера вимагає, щоб він або вірив, що його суб'єктивні цілі – це

реалізація «національного інтересу», або робив усе, щоб переконати в цьому інших. Амбівалентність ситуації полягає в тому, що «часто ті, хто сповідають ту або іншу цінність (у владі і в політиці), не вірять і ніколи не вірили в неї (в усякому разі в тій загальній формі, в якій її представляють суспільству)» [2, с. 342].

Проте політичний вибір складається не лише з інтеграції і реалізації інтересів. На суб'єкта політики значно впливає установка, яка є вираженням ціннісної орієнтації у формі соціально детермінованої схильності особи або соціальної групи. У багатьох ситуаціях установка визначає мотивацію вчинку, вибір мети і засобів її досягнення, впливає на оцінку ситуації суб'єктом політики та його поведінку. Важливим аспектом формування установки є те, що вона складається на основі численних результативних видів діяльності, що породжуються однотипними ситуаціями. Поведінковий компонент установки становить готовність до дії, як-от голосування, участь у дебатах або мітингах, підтримка партії тощо. Система неформальних стосунків у політиці так само формує установки, що впливають на політичну діяльність загалом. Іноді особисті антипатії і неприязнь лідерів призводять до розколу партії, є джерелом політичних скандалів, на жаль, сучасна українська політика свідчить саме про це. У такому разі вибір однієї сторони ніколи не збігається з вибором іншої, навіть за умов близькості політичних програм і цілей. Симпатії ж політичних лідерів іноді дозволяють домовлятися і співпрацювати політичним групам різних напрямів.

Американський дослідник установок Дж. Девіс уважав, що будь-яка група, зокрема і політична, за умов відсутності в ній конфлікту «буде схильна до одностайного сприйняття установок, наявної в лідера» [5, с. 64]. Він наполягав на верховенстві чинника «особистого впливу» у формуванні установки. Часто в політиці позиція партії – це позиція її лідера, а позиція країни – позиція президента.

Вибір можливої політичної дії передбачає чітке визначення позицій політичних сил, декларування ними своїх позицій, оприлюднення аргументів і контраргументів. Ситуація вибору переростає в процес іноді драматичної боротьби за здійснення політичної дії, стаючи джерелом подальшого політичного розвитку, забезпечуючи динаміку політичного процесу. Політична дія прокує розвиток проблеми своєрідного зворотного зв'язку, відповідальності суб'єкта політичного вибору, особистої відповідальності лідера або політичної групи. Загальна картина діяльності суб'єкта в політиці виглядає як вибір цілей, засобів, дії й оцінка міри відповідальності. Відповідальність розкриває дві опори всякого політика, як-от довіра виборців і довіра партнерів. Якщо

навіть після невдачі зберігається хоч би одна з опор, політик має шанс на продовження політичної кар'єри. Є політичні дії, за які відповідальність настає відразу, але існують і такі, які актуалізують відповідальність згодом, а також є дії, відповідальність за які «наздоганяє» політика через тривалий період часу. У політичних діях, за словами А. Гоулднера, панує етичний релятивізм, адже «часто неясно, що є моральним, у кожному окремому випадку... Тому наділені більшою владою визначають, яке моральне правило доречне у кожному окремому випадку. Тобто вони визначають, що є моральним. Так, мораль поєднується з владою, оскільки наділені владою мають прокрустову здатність надавати моралі необхідної форми» [2, с. 343].

Політичні дії ґрунтуються на виявленні й узгодженні системи політичних інтересів, що відповідають загальнодержавним інтересам, інтересам різних політичних груп, інтересам лідерів. На ситуацію політичного вибору впливає низка умов, одна з яких – можлива відповідальність за політичні дії. Вибір того або іншого варіанта дій визначається загальним соціально-політичним контекстом. Відступ від узгодженого рішення, як-от голосування в парламенті всупереч бажанню тих, хто надає політику підтримку на виборах (виборець або політичний спонсор), можливий, але малоімовірний, адже політик обіцяє служити народу і державі, а не структурі або корпорації. Підтримка влади з боку населення є домінуючим чинником, оскільки вона робить режим легітимним, навіть у разі згорання демократичних інститутів, які ще не встигли довести громадянам свою корисність і які суспільство ще не готове відстоювати.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Спроба раціоналізації політичної діяльності дозволила зафіксувати і проаналізувати її структурні елементи: політичні потреби – політичні інтереси – політичні цілі – політичні установки – політичні рішення – політичний вибір – політичну відповідальність. Дослідження установок політичної діяльності дозволило краще зрозуміти роль суб'єктивного чинника в політиці, адже політичний вибір, будучи результатом реалізації політичних інтересів, кроком на шляху до політичної мети, залежить від мотивації і політичної установки суб'єкта політики. Зроблено висновок про те, що політика держави зі стабільною зрілою політичною системою, в якій громадяни відчувають захищеність і з якою держави-партнери будують передбачувані перспективні відносини, повинна бути раціонально виваженою, а не спонтанною та стихійною. Політична діяльність повинна бути раціонально контролюваною, прагматичною, спиратися на результати наукового аналізу. Проте політична діяльність

останніх років, про що свідчить практика, часто підпорядковується натхненню, «а не раціонально обґрунтованим методам і програмам перетворень» [1, с. 75]. У цьому контексті всебічний аналіз шляхів і наслідків реалізації цілей політичної діяльності окреслює перспективу нашого подальшого дослідження.

Література

1. Абізова Л. Традиції в контексті нового соціально-політичного простору України. *Українознавчий альманах*, 2013. Вип. 11. С. 9–11.
2. Гоулднер А.У. Наступаючий кризис западной социологии. Санкт-Петербург : Наука, 2003. 577 с.
3. Гозман Л.Я., Шестопал Е.Б. Политическая психология. Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. 448 с.
4. Кудря І. Політекономічний аналіз трансформаційних процесів українського суспільства. *Українознавчий альманах*, 2011, Вип. 5. С. 65–68.
5. Дэвис Дж. Э. Социология установок. Американская социология, Москва : Прогресс, 1972. 392 с.
6. Михальченко М. Сутність і характеристики сучасної української політики. Сучасна українська політика: Політики і політологи про неї. Київ : Вид. Укр. фін. ін-ту меседж. і бізнесу, 1999. 325 с.
7. Політологія : Навч. посіб. для студентів, викладачів ВНЗ, за ред. М.П. Гетьманчука. Київ : Знання, 2010. 415 с.
8. Радченко Л.М. Політичні інтереси: поняття, функції, типологія. *Держава і право*, 2012, Вип. 56. С. 600–605.
9. Bendix R. and Lipset S. The field of political sociology. *Political sociology: Selected essays*. Ed. by L.Coser. New York: Harper & Row, 1966. p. 26-47.

Анотація

Абізова Л. В., Ємельяненко Г. Д., Степанов В. В. Проблема раціоналізації політичної діяльності. – Стаття.

У статті розглядається структура та механізм політичної діяльності, досліджується політичний інтерес як основна детермінанта політичної діяльності, можливі шляхи і механізми реалізації політичних інтересів. Наголошено на тому, що політичний інтерес визначає дії суб'єктів політики і є вирішальним мотивом, що мобілізує суб'єкта політики боротися за збереження або зміну наявних умов і форм його політичної діяльності. Виникнення політичного інтересу зумовлює формування у суб'єкта політики певної політичної мети і вимагає від нього дій, спрямованих на її досягнення. Зазначено, що в науковій літературі розрізняють політичний інтерес у широкому і вузькому значенні слова. У широкому розумінні політичний інтерес є усвідомленням об'єктивних можливостей реалізації суспільством або групами своїх специфічних інтересів за допомогою політичної влади. У вузькому сенсі політичний інтерес є усвідомленням суб'єктами об'єктивної можливості участі у здійсненні політичної влади. У статті зафіксовано різноманітні види політичних інтересів з урахуванням ієрархії їх впливу на політичну діяльність: загальнодержавні

або загальнонаціональні, інтереси різних політичних груп, інтереси окремих політичних лідерів, міждержавні політичні інтереси. Зроблено висновок про те, що сформований політичний інтерес перетворюється на мету діяльності. Політична ситуація припускає різні шляхи реалізації політичних цілей або актуалізує деякі з них. У політичній ситуації узгоджуються або протиставляються політичні інтереси, що призводить до коригування цілей. Суб'єкт політичної діяльності в конкретній ситуації може реалізувати одну, дві або набір цілей. Виникає так зване «дерево цілей», у якому суб'єкт обирає найбільш можливі до реалізації в цій ситуації. Вибір цілей залежить від узгодження політичних інтересів, моральних норм і зумовлює політичну відповідальність.

Ключові слова: політика, політична діяльність, політичний інтерес, влада, політичне рішення, політичний вибір.

Summary

Abyzova L. V., Yemelianenko H. D., Stepanov V. V.
The problem of rationalization of political activity. – Article.

The article analyzes the structure and mechanism of political activity, it examines a political interest as the main determinant of political activity, possible ways and mechanisms of realization of political interests. The authors emphasize that the political interest determines the actions of political actors, it serves as a crucial motive mobilizing the political actor to fight for the preservation or change of existing conditions and forms his/her behavioural strategies in politics. The emergence of the political interest determines the formation of the political subject's particular political goal and requires him/her to take action to achieve it. It is noted that there are broad and narrow approaches to

the understanding of political interests in the scientific literature. In the broad sense, political interest is an awareness of the objective possibilities of society or social groups to realize their specific interests with the help of political power. In the narrow sense, political interest is an awareness of the objective possibility of participation in the implementation of political power by the political subjects. Political interests can be classified according to various criteria: according to generality (personal and group), according to the sphere of functioning (domestic and foreign policy), according to the nature of the subject (national and state), according to the possibility of implementation (real and imaginary). In the article, the political interests are classified according to the consideration of the hierarchy of their influence on political activity. Therefore, the following types of political interests are under investigation: a) national or state; b) the interests of different political groups; c) the interests of individual political leaders; d) the political interests in interstate relations. It is concluded that the formed political interest becomes the purpose of the activity. The political situation allows different ways of achieving political goals or actualizes some of them. At the same time, in a political situation, political interests are coordinated or opposed in a special way, this coordination or opposition leads to the correction of the goals. The subject of political activity in a particular situation may realize one, two or a set of goals. There is the so-called "tree of goals". Facing the "tree of goals" the subject chooses the most possible for implementation, achievement in this situation purposes. The choice of possible goals for implementation depends on the system of coordination of political interests, executes under the control of generally accepted moral norms and determines political responsibility.

Key words: politics, political activity, political interest, power, political decision, political choice.